

RECONÈIXER PER EDUCAR

Com incorporar l'aprenentatge servei
a l'educació social?

XUS MARTÍN / JOSEP MARIA PUIG / MÓNICA GIJÓN

RECONÈIXER PER EDUCAR
Com incorporar l'aprenentatge servei
a l'educació social?

Primera edició: maig 2017

Autors: Xus Martín, Josep Maria Puig i Mònica Gijón

© Fundació Jaume Bofill
Provença 324
08037 Barcelona
fbofill@fbofill.cat
www.fbofill.cat

Edició a càrrec de Fundació Jaume Bofill

Disseny gràfic: www.teresacanal.com

ISBN: 978-84-946592-5-6

Índex

- o Presentació 5
- 1 Els models d'educació social 6
- 2 Educar és reconèixer valor 8
- 3 Una relació educativa per apoderar 10
- 4 Pràctiques de relació educativa 12
- 5 El do com a dinamisme de formació humana 14
- 6 El do en l'aprenentatge servei 16
- 7 El do en l'ajuda entre iguals 18
- 8 Reptes compartits a l'educació social 20
- 9 Bibliografia 22

Presentació

Aquesta guia parteix del nucli filosòfic de l'aprenentatge servei: la força que tenen l'altruisme i l'ajuda mútua per al desenvolupament personal i la construcció de la convivència. Un nucli que s'activa en connexió amb la idea de reconeixement: cal donar reconeixement a les persones en formació i cal permetre que es reconeguin elles mateixes com a persones capaces d'ajudar els altres. Rebre ajuda i donar ajuda és un doble principi bàsic de l'educació i, de manera ben especial, de l'educació social.

Teniu a les mans una proposta per apropar-se a l'educació social des del reconeixement de les persones en risc d'exclusió social. Més enllà de l'assistència i l'acompanyament necessaris, educar també és atribuir a les persones vulnerables dignitat i capacitat de donar.

El reconeixement es concreta a través de dos dinamismes: construir una relació educativa que apoderi i oferir oportunitats de contribuir de manera altruista a la comunitat. A la guia es presenten aquests dinamismes i es proposen pràctiques de relació i pràctiques centrades en el do. En concret, **l'aprenentatge servei i l'ajut entre iguals**. Per últim s'apunten alguns eixos d'intervenció comuns a la gran diversitat de projectes d'educació social.

En l'actualitat algunes entitats socials que treballen amb persones en situació d'exclusió i vulnerabilitat han incorporat experiències d'aprenentatge servei a la seva tasca. Aquesta guia és el resultat d'aquests assajos i és alhora un horitzó per seguir millorant. Per tant, us invitem a usar-la, a criticar-la i a compartir-ne els avenços.

Gràcies.

1

Els models d'educació social

Habitualment, la intervenció en educació social s'ha abordat des de dos paradigmes clàssics: el model assistencial i el model d'acompanyament. Ambdós poden ser integrats en un model més ampli que posi l'accent en el reconeixement de les persones. Segons el tipus d'intervenció es poden classificar en:

MODEL ASSISTENCIAL

Aquest model destaca la **importància d'atendre i tenir cura de l'altre**. La situació vulnerable en què es troben les persones és l'element sobre el qual es dissenya la intervenció, que consisteix a detectar les dificultats que aquestes travessen per poder donar una resposta adequada a les seves necessitats.

MODEL D'ACOMPANYAMENT

Aquesta proposta assumeix les tasques de cura, però situa el focus de l'acció educativa en la **creació de relacions de confiança**, que transmetin seguretat a l'altre i l'ajudin a sentir-se acompanyat en el seu procés formatiu. Respecte i capacitat d'acollida són valors imprescindibles per establir vincles personals significatius.

MODEL DE RECONÈIXEMENT

Malgrat les seves diferències, ambdós models comparteixen el fet d'identificar l'educador amb qui dona i l'usuari amb qui rep. La fragilitat d'aquest el converteix en una persona dependent de l'ajut extern, ja sigui per pal·liar les seves carències o per sentir-se acceptat.

El reconeixement, per contra, trenca aquesta dicotomia. **Reconèixer consisteix a atribuir a l'altre valor i dignitat** i, per tant, capacitat de donar i contribuir al benestar de la comunitat.

L'educador ofereix una relació d'afecte, de cura i de reforç, orientada a augmentar en els joves la confiança en ells mateixos. I alhora es compromet a crear les condicions que els permetin fer contribucions positives i rellevants a la seva comunitat.

AIXÍ DONCS, QUÈ APORTA EL RECONÈIXEMENT?

- Dona protagonisme als subjectes en la mesura que els invita a dissenyar el seu projecte de vida.
- Impulsa la iniciativa i la participació, fet que té conseqüències en la millora de l'autoconcepte i l'autoestima.
- Entrena l'empatia i l'altruisme, perquè connecta la persona amb necessitats col·lectives que depassen l'interès individual.
- Modifica la percepció de la comunitat respecte de la població en risc d'exclusió, de manera que ajuda a superar estereotips.

“Bé està reconèixer que tots els éssers humans són iguals en dignitat, però les identitats personals no es construeixen solament amb aquelles característiques que ens fan semblants, sinó també amb les peculiaritats que ens distingeixen i que brollen de la diversitat de cultures, races, sexes, religions. (...) Al món humà els iguals no són idèntics, sinó diversos, per això és imprescindible reconèixer l'altre, el diferent d'un mateix, en la seva alteritat.”

Adela Cortina

2

Educar és reconèixer valor

El model d'educació social basat en el reconeixement es fonamenta en l'atribució incondicional de valor a les persones en formació. Un principi que es concreta a través de dos dinamismes bàsics: construir una relació educativa que apoderi i oferir oportunitats per actuar en favor de la comunitat.

CONTRA EL MENYSPREU

Per educar cal reconeixement, i això és just el que no solen haver rebut les persones en risc d'exclusió social.

Parlem de persones que han patit una agressió social que n'ha ferit la identitat, persones que no han pogut reaccionar a agressions com ara les injustícies, les privacions extremes, el trencament de les relacions primàries, la humiliació, els maltractaments o altres greuges.

Les persones socialment ferides poden presentar dificultats per usar les competències personals, interpersonals i socials: queda malmès el seu procés de socialització.

En aquestes situacions, a més, s'hi acaba afegint el menyspreu del seu entorn: reben rebuig, invisibilització, etiquetatge, exclusió i càstig.

EDUCACIÓ SOCIAL I RECONÈIXEMENT

L'educació social com a reconeixement vol substituir el menyspreu que injustificadament reben les persones socialment ferides per una atribució incondicional de valor.

Atribuir valor és tractar amb dignitat les persones, confiar en el desenvolupament de les seves competències i en la possibilitat d'activar la disposició a treballar en favor de la comunitat. En síntesi, veure-les com a persones dignes i capaces del millor. Aquesta actitud educativa contribueix a guarir les ferides socials: és altament formativa.

El compromís actiu dels educadors per atribuir valor a les persones en formació es concreta, almenys, en dos dinamismes bàsics:

- **Construir una relació educativa que apoderi.** Amb la seva conducta, els educadors i educadores han de manifestar a les persones en formació que són dignes d'afecte, que mereixen la seva atenció, cura i sosteniment, que tenen esperança en les seves possibilitats, que volen exigir-los esforç i dedicació i, finalment, que pretenen ajudar-los a bastir un projecte que els faci amos de les seves vides.
- **Oferir oportunitats per actuar en favor de la comunitat.** Els educadors saben que ningú no s'aconsegueix recuperar de les ferides socials fins que no participa amb el seu esforç en la millora de la comunitat. La integració social està lligada a la possibilitat de contribuir al benestar del conjunt. L'educació ha d'activar la capacitat de donar que tenen les persones en formació.

“Operador i símbol de l’aliança, el do (l’acció de donar i el bé donat) és alhora força d’associació, de socialització i d’individuació. Donant, el donador dona de si mateix, referma la seva individualitat, el valor de la seva persona, mentre que simbòlicament esdevé membre d’un tot social que amb el seu gest contribueix a establir. El gest de donar i el vincle que teixeix estableixen conjuntament el jo, el tu i el nosaltres.”

Philippe Chanial

3

Una relació educativa per apoderar

Reconèixer l'altre requereix establir vincles personals que l'ajudin a recuperar la confiança en les seves capacitats i obrin una finestra a l'esperança. L'equilibri entre afecte i respecte pel seu espai afavoreix relacions que l'apoderen per assumir el protagonisme de la seva vida.

CONSTRUIR UNA RELACIÓ AMB ALGÚ QUE NO VOL

Sovint les persones que han estat vulnerades arriben dolgudes i decebudes de relacions anteriors.

La manca de confiança en els altres i la incertesa envers el futur es pot traduir en una actitud de tancament cap a noves relacions. Acceptar la presència de l'altre no és fàcil quan les competències interpersonals i les habilitats comunicatives romanen minvades.

Capgirar aquesta situació requereix temps, dedicació ferma i una actitud que té cura de la persona, és exigent, es produeix en un marc de llibertat i busca la reciprocitat en la relació.

QUINES CARACTERÍSTIQUES DESTAQUEM DE LA RELACIÓ EDUCATIVA?

- La **cura de l'altre**: sentir-se segur i tenir les necessitats bàsiques cobertes són experiències desconegudes per aquells que han viscut situacions extremadament adverses. L'actitud atenta de l'educador per afavorir el benestar físic i psíquic del jove i facilitar-li un entorn segur

expressa l'interès que sent cap a la seva persona. Tenir cura, sostenir i protegir són tasques imprescindibles en la relació educativa.

- **L'exigència:** la intervenció de l'educador és exigent en la mesura que no es deixa emportar pel desànim, el desencís, la passivitat o l'actitud conformista de la persona davant les dificultats. Per contra, l'ànima a conèixer-se millor i a valorar-se, a explorar noves alternatives i a prendre decisions, tot assumint les conseqüències que se'n deriven.
- **La llibertat:** el vincle personal, indispensable per al reconeixement de l'altre, no pot ser un fre a la seva autonomia. L'educador no utilitza els lligams afectius per dirigir la conducta del jove. Per contra, respecta la distància necessària perquè l'altre se senti lliure de prendre les decisions que consideri oportunes, convençut que les discrepàncies amb l'educador no alteren la relació.
- **La reciprocitat:** l'experiència de sentir-se valorat i reconegut pot transformar l'actitud inicialment hostil o indiferent del jove. Arriba un moment que aquest accepta de bon grat l'adult, el valora com un fet important en la seva vida, i contribueix a enfortir-hi els vincles. La relació es fa recíproca en la mesura que el jove no es limita a rebre, sinó que també dona.

“La relació d'ajuda es caracteritza de la meua part per una mena de transparència que posa de manifest els meus veritables sentiments, per l'acceptació de l'altra persona com a individu diferent i valuós pel seu propi dret i per una profunda comprensió empàtica que em permet observar el seu món tal com ell el veu. Un cop assolides aquestes condicions em converteixo en company del meu propi client en el transcurs de l'aterridora recerca d'ell mateix que ja se sent capaç d'emprendre.”

Carl Rogers

4

Pràctiques de relació educativa

La relació educativa es construeix a partir d'actituds personals, però també mitjançant el disseny i la implementació de pràctiques que enforteixen els vincles afectius, donen resposta a les necessitats reals de les persones i incrementen el seu benestar dins i fora dels centres.

QUINES CARACTERÍSTIQUES TENEN LES PRÀCTIQUES DE RELACIÓ?

- Són **participatives**: amb independència de l'actitud inicial que pugui tenir la persona, les pràctiques de relació són una invitació a intervenir, actuar, comprometre's i posicionar-se en els aspectes implicats en cada cas.
- Estan **contextualitzades**: les pràctiques de relació són flexibles i dinàmiques. Formen part de la cultura institucional d'un centre i s'adapten a les seves condicions i estil educatiu. Tot i ser pràctiques estables, es modifiquen en funció dels canvis que sorgeixen a la realitat.
- Són **complementàries**: no es tracta d'accions aïllades i mecàniques. Els seus efectes formatius s'expliquen per les interaccions i complementarietat entre elles. És el sistema de pràctiques de relació el que possibilita la creació de vincles que apoderen la persona.

QUINES TIPOLOGIES DE PRÀCTIQUES DE RELACIÓ TROBEM?

- Tenir cura de la salut:** el benestar físic i psíquic és primordial per una bona qualitat de vida. En col·lectius vulnerables, les pràctiques orientades a vetllar per la salut tenen un component d'intimitat i de confidencialitat. A més de considerar els habituals problemes de salut, també incorporen el tractament de conductes de risc, malalties no reconegudes o estils de vida destructius.
- Acompanyar el procés personal:** la tutoria individual és una pràctica de relació prevista i estructurada en la majoria de centres, ja sigui a partir de protocols o d'espais periòdics de trobada. La seva finalitat és intensificar i singularitzar una relació que ha d'apoderar la persona per assumir el protagonisme de la seva vida i implicar-se en el disseny d'un projecte de futur.
- Afavorir espais d'oci:** són pràctiques aparentment informals que pretenen ajudar la persona a relaxar-se, passar una estona agradable, compartir espontàniament aspectes de la seva vida i gaudir de la companyia d'altres membres del grup. Sovint es vinculen a festes i activitats d'oci. Aquí els rols educatius queden desdibuixats. Les partides de futbolí en centres que treballen amb joves o l'hora del cafè en col·lectius que atenen dones en són alguns exemples.

“L’arribada d’una dona víctima de tracta a un recurs residencial fa imprescindible tacte pedagògic per part dels educadors. Les dones arriben amb un alt grau de cansament per l’experiència viscuda, una profunda por i angonya per les conseqüències del seu rescat i una gran incertesa sobre el seu futur. L’acollida requereix una actitud serena i càlida, i especialment sensible a la singularitat i realitat de cada dona. Cal preparar l’espai, no fer gaires preguntes ni aprofundir en qüestions incòmodes, i respectar el ritme de cadascuna. Després ja hi haurà temps per establir una relació de confiança.”

Testimoni d’una educadora

5

El do com a dinamisme de formació humana

El model d'educació social basat en el reconeixement vol anar més enllà de les pràctiques d'ajuda incondicional que ofereixen els educadors per incorporar també la contribució altruista a la comunitat que poden dur a terme totes les persones en formació.

AJUDAR ÉS EDUCAR –SE

Les persones vulnerades han de rebre ajut personal i educatiu per reconstruir el seu projecte vital. Però no és suficient només rebre. També és necessari que usin les seves capacitats per fer una contribució positiva a la comunitat.

Aquest **dinamisme educatiu d'ajuda** que, de manera tan clara, ens han presentat els pensadors sobre el do, **l'hem d'incloure en l'educació social com una eina que produeix autoestima, crea llaços, socialitza i construeix la comunitat.**

El pensament sobre el do ens aparta d'una visió utilitarista de la naturalesa humana que només busca l'interès personal i ens descobreix que la voluntat d'ajudar també motiva la conducta. Si no activem l'altruisme, la cooperació i la solidaritat, l'educació ens queda coixa.

SOBRE LA TEORIA DEL DO...

En l'actualitat, la circulació de béns i serveis entre les persones es duu a terme a través dels intercanvis mercantils, de la redistribució que en fa l'Estat, i també a través del do: **la via de l'ajut lliure i gratuït als altres.**

El do és una acció de prestació de serveis o entrega de béns que una persona fa de manera voluntària i altruista –no s’espera rebre res a canvi– i que contribueix a crear, mantenir o regenerar els llaços socials.

El do, però, no és un acte puntual, sinó que és un cicle que es compon de tres moments: donar, rebre i tornar.

- **Donar:** és el fonament d’un cicle que comença amb la realització gratuïta d’una acció en benefici d’un subjecte o de la comunitat.
- **Rebre:** acceptar un do suposa deixar-se ajudar –actitud no sempre fàcil– i alhora obrir-se a la relació amb el donant.
- **Tornar:** acceptar un do genera la necessitat de retornar-lo –fer un nou acte de donació– que reconeix la persona que ha iniciat el cicle i crea entre els dos un vincle i un espai comú de convivència.

Quan una persona en formació participa en un cicle de donació obté múltiples efectes positius: l’autoestima que proporciona l’acte de donar, l’agraïment pel reconeixement que rep, i el sentiment de vinculació personal i de formar part d’una comunitat.

“...al fundador dels Amics d’Emaús li agrada explicar que el moviment va començar el dia que un individu suïcida, que acabava de sortir de la presó, li va demanar ajuda. La seva resposta va ser: ‘Vine primer a ajudar-me a reallotjar aquestes famílies que estan al carrer, a continuació m’ocuparé de tu’. Aquesta persona es va convertir en el col·laborador més proper i va contribuir al naixement del moviment. En comptes d’oferir alguna cosa a un individu suïcida que venia a demanar-li ajuda, li va demanar que fos ell qui l’ajudés. Sense reflexió, sense càlcul, vaig fer el contrari de la caritat. El mite fundador de les comunitats d’Emaús postula que fins i tot els més desvalguts tenen necessitat de donar més que de rebre.”

Jacques Godbout

6

El do en l'aprenentatge servei

L'aprenentatge servei és una pedagogia del do. Incorporar activitats de servei a la comunitat en els projectes d'educació social permet adquirir noves capacitats i alhora activar la inclinació humana a l'altruisme i la solidaritat.

QUÈ ÉS L'APRENTATGE SERVEI?

Com sabem, l'aprenentatge servei és una metodologia educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat en què els participants es formen tot treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo. **Per tant, l'aprenentatge servei fa seu el dinamisme del do: l'oportunitat d'ajudar persones o col·lectius amb necessitats.**

Qui viu l'experiència educativa de donar aconsegueix amb més facilitat entrar en la societat que l'acull i esdevenir ciutadà; s'apodera en adonar-se del que és capaç de fer i d'aprendre, i guanya capacitat de percebre les necessitats dels altres i d'implicar-se per pal·liar-les.

En la mesura que l'aprenentatge servei invita a donar, contribueix a formar ciutadans socialitzats, crítics, competents i amb valors.

COM IMAGINAR UN PROJECTE D'APRENTATGE SERVEI?

Recordem que, per idear una bona activitat d'aprenentatge servei, cal pensar en tres tipus d'elements: els bàsics, els pedagògics i els organitzatius.

Els **elements bàsics** no poden faltar mai en un bon projecte: sempre haurérem de preveure una anàlisi de les *necessitats* que presenta la realitat i que inviten a fer accions pensades per millorar-la; un conjunt de tasques de *servei* que les persones en formació duen a terme d'una manera altruista i que produeixen un bé que contribueix a pal·liar la necessitat detectada; i finalment l'*aprenentatge* de coneixements, competències i valors que promouen els educadors.

Els **elements pedagògics** centren l'atenció a impulsar la participació de l'alumnat, el treball en grup, la celebració del final i, potser el més important, la reflexió. Un conjunt de tasques com els diaris, les tutories, els debats, la gravació de vídeos o altres recursos que han de servir per analitzar l'experiència viscuda i millorar, tant els aprenentatges com el sentit personal i social de l'activitat.

Finalment, els **elements organitzatius** mostren que la majoria d'activitats d'aprenentatge servei requereixen de la col·laboració de dues entitats: una educativa i un altra que proposa les activitats de servei. El treball conjunt és la garantia d'una bona experiència formativa.

Un exemple...

L'equip educatiu de la Unitat d'Escolaritat Compartida Cruïlla ha incorporat al currículum del centre una assignatura basada en l'aprenentatge servei. Els joves tenen l'oportunitat d'adquirir nous aprenentatges i aplicar els seus coneixements mentre duen a terme un servei en una entitat del barri. L'última ha consistit a pintar les pistes de bàsquet i de futbol al pati d'una escola.

Després de parlar amb els mestres, d'observar les instal·lacions i d'escoltar alguns alumnes, els adolescents han après a mesurar, a calcular l'àrea i el perímetre del pati, a elaborar pressupostos i a usar les eines i els materials necessaris. Setmanes després acudeixen a l'escola a fer la feina. L'activitat finalitza amb un partit de futbol dels alumnes de l'escola arbitrat pels adolescents. Aprenentatges útils, esforç, precisió, cooperació i moltes ganes de complir amb les expectatives dels companys més petits són elements que es combinen en aquesta experiència.

7

El do en l'ajuda entre iguals

L'ajuda entre iguals és una concreció de la pedagogia del do. Es basa en una relació educativa en la qual, malgrat que cap dels participants té un estatus professional, un d'ells pot donar ajuda formativa als seus companys, bé perquè ha viscut experiències semblants o bé perquè disposa d'un nivell de competència més alt.

QUINES MODALITATS TROBEM EN L'AJUDA ENTRE IGUALS?

De tot l'univers de les metodologies d'ajuda entre iguals, en destaquem dues modalitats: la primera, **basada en la relació d'un a un** –la mentoria–, i la segona, caracteritzada pel **treball en petit grup** –els grups d'ajuda mútua.

- La **mentoria**: és una modalitat d'ajuda entre iguals centrada en la comunicació cara a cara entre dues persones que estableixen un vincle d'afecte que permet que una d'elles exerceixi una influència sobre l'altra. Una acció formativa que abasta aspectes com els coneixements, les destreses, el suport vital o altres formes de cooperació que contribueixen al desenvolupament de la persona receptora.
- Els **grups d'ajuda mútua**: és una modalitat d'ajuda entre iguals orientada a la creació de petits grups de persones que es reuneixen de manera periòdica per compartir una experiència comuna o una situació difícil. Ho fan amb l'objectiu de donar-se suport, intercanviar informació útil o elaborar la problemàtica que els uneix per tal d'aprendre a gestionar-la i, si és possible, superar-la.

QUINES CARACTERÍSTIQUES TENEN LES PROPOSTES D'AJUDA ENTRE IGUALS?

Algunes de les principals característiques de l'ajuda entre iguals són:

- **Donar protagonisme a les persones en formació.** Aquest primer principi exigeix dues accions complementàries: demanar a persones en formació que facin una tasca educativa en favor dels seus companys i companyes i, d'altra banda, limitar la presència dels educadors professionals per deixar espai a la relació formativa entre iguals.
- **Valorar l'horitzontalitat i la simetria.** Les persones implicades en una proposta d'ajuda entre iguals comparteixen una experiència personal semblant; no tenen un estatus diferenciats –tant la persona que dona l'ajut com la que el rep estan en formació–, però puntualment adopten rols diferents, una ajuda l'altra perquè té una competència o una maduresa que li permet fer-ho.
- **Activar la reciprocitat generalitzada.** L'ajuda entre iguals es basa en el desig natural de retornar els suports que s'han rebut. Qui pren un rol formatiu probablement ha rebut abans una ajuda educativa que ara li agrada retornar a qui la necessita. I els que ara la reben, quan estiguin en millors condicions, també desitjaran ajudar persones que puguin requerir la seva col·laboració.
- **Multiplicar els efectes educatius.** Els processos d'ajuda entre iguals són educatius tant per a la persona que rep l'ajuda com per a aquella que la dona. Per a la primera és una oportunitat de millorar la gestió de situacions difícils, madurar i refer la seva identitat. I per a les persones que donen l'ajuda, a més de l'autoestima que proporciona poder i saber ajudar, és una oportunitat de prendre consciència del camí recorregut i donar-hi més solidesa.

“Només ho saps si ho has passat, però quan ho has viscut i ho saps de primera mà, pots ajudar de moltes maneres les persones que es troben en la mateixa situació. La teva experiència els permetrà fer amb més seguretat i, si cal amb algun cop de mà, el seu propi trajecte. Aquestes són dues idees bàsiques de l'ajuda entre iguals: haver compartit una experiència vital complicada i estar disposat a ajudar una altra persona a superar-la.”

Testimoni d'un educador

8

Reptes compartits a l'educació social

Per concloure aquesta guia volem presentar alguns **reptes compartits a l'educació social**. La gran diversitat de projectes d'educació social reclama intervencions atentes i adaptades a les necessitats de cada col·lectiu, però alhora convida a identificar eixos d'intervenció comuns que donin resposta als reptes compartits. A continuació n'avancem alguns.

- **Tenir cura de la persona.** Garantir la seguretat i cobrir les necessitats bàsiques és el punt de partida de qualsevol relació d'ajuda. El benestar físic i l'estabilitat emocional són condicions necessàries perquè la persona pugui agafar el control de la seva existència
- **Establir vincles personals.** La relació educativa basada en el respecte, l'afecte i el reconeixement és una eina clau al servei de processos de més autonomia i d'apoderament de les persones vulnerades. Experimentar sentiments d'acceptació i de comprensió per part de l'educador ajuda a assumir el passat i a afrontar el futur.
- **Acompanyar la reconstrucció de projectes vitals.** La situació de vulnerabilitat no té perquè ser permanent ni definir l'existència d'una persona. Cal donar l'oportunitat de construir projectes vitals volguts i esperançats que permetin revertir les realitats marginals de les quals es par-teix.
- **Convidar a participar en la comunitat.** Una estratègia educativa que apunta directament a la socialització i la inserció de les persones en risc d'exclusió és reconèixer les seves capacitats, demanar-los ajut per millorar el seu entorn i donar-los l'oportunitat de fer una contribució positiva a la comunitat.
- **Facilitar la incorporació al món del treball.** Tenir una feina digna és una via d'autorealització personal i independència econòmica que permet

a les persones abandonar els circuits i recursos d'atenció social. La formació per a la inserció laboral ajuda al desenvolupament professional i millora igualtat d'oportunitats en l'accés al món del treball.

- **Enfortir el teixit social.** Enfortir el teixit social evita la sensació de solitud i desesperança que poden acompanyar els processos d'exclusió. Recuperar els espais de relació més humans, reconèixer les xarxes de solidaritat que les persones han construït al seu voltant i construir nous vincles i llaços socials garanteix el desenvolupament individual i la generació de capital social.
- **Fomentar l'accés a la cultura.** Garantir la igualtat d'oportunitats requereix tant l'accés a béns educatius i culturals, que permetin a les persones desenvolupar-se en societat, com impulsar la seva participació en els recursos culturals i socials de la comunitat. Participar, contribuir i gaudir de la cultura dona sentit als sabers i permet l'autorealització personal i col·lectiva.
- **Estimular la presa de consciència sociopolítica.** Impulsar la presa de consciència de les causes estructurals de la injustícia motiva les persones a un compromís sociopolític. Una mirada crítica als dinàmiques socials i un paper actiu en la transformació contribueix a l'autorealització personal, amplia el sentit de pertinença a la comunitat i construeix ciutadania.

9

Bibliografia

CAILLÉ, A. (direcció) (2007) *La quête de reconnaissance. Nouveau phénomène social total*. París: La Découverte/MAUSS.

CORTINA, A. (2007) *Ética de la razón cordial*. Oviedo: Ediciones Nobel.

DE LA CERDA, M. (2013) *Por una pedagogía de ayuda entre iguales*. Barcelona: Graó.

DELIGNY, F. (1971) *Los vagabundos eficaces*. Barcelona: Estela.

FREIRE, P. (1970) *Pedagogía del oprimido*. Madrid: Siglo XXI.

GODBOUT, J. T. (2007) *Ce qui circule entre nous*. París: Seuil.

HONNETH, A. (2010) *Reconocimiento y menosprecio. Sobre la fundamentación normativa de una teoría social*. Barcelona: Katz Editores i CCCB.

HONNETH, A. (1997) *La lucha por el reconocimiento*. Barcelona: Crítica / Mandadori.

MAKARENKO, A. S. (1975) *Poema pedagógico*. Barcelona: Planeta.

MAUSS, M. (2009) *Ensayo sobre el don. Forma y función del intercambio en las sociedades arcaicas*. Buenos Aires: Katz.

NUSSBAUM (2006) *Las fronteras de la justicia. Consideraciones sobre la exclusión*. Barcelona: Paidós.

NODDINGS, N. (2009) *La educación moral. Propuesta alternativa para la educación del carácter*. Buenos Aires: Amorrortu.

OWEN, J. (2013) *Chavs. La demonización de la clase obrera*. Madrid: Capitán Swing.

PUIG, J. M. (coord.) (2015) *11 ideas claves ¿Cómo realizar un proyecto de aprendizaje servicio?* Barcelona: Graó.

RICOEUR, P. (2005) *Caminos del reconocimiento*. Madrid: Trotta.

ROGERS, C. (1972) *El proceso de convertirse en persona*. Buenos Aires: Paidós.

SENNETT, R. (2012) *Juntos. Rituales, placeres y política de cooperación*. Madrid, Anagrama.

Provença 324 - 08037 Barcelona
Tel. 934 588 700
centre@aprenentatgeservei.cat
www.aprenentatgeservei.cat